

УДК 338.49

В. Ю. БАБАЄВ, А. О. ПОРОНЬКО

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

Окреслено новий підхід до формування та функціонування інноваційної інфраструктури. Запропоновано створення та обґрунтовано механізм функціонування банку ідей як перспективного елементу інноваційної інфраструктури в Україні.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційна інфраструктура, банк ідей.

Outlined a new approach to the formation and functioning of the innovation infrastructure. Substantiates the mechanism of the bank of ideas as a promising element of the innovation infrastructure in Ukraine.

Key words: innovation development, innovation infrastructure, a bank of ideas.

Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні, нестійкі позиції конкурентоспроможності вітчизняних товарів як на зовнішньому, так і внутрішньому ринках з великою кількістю нереалізованих ідей змушують замислитись над актуальністю створення організаційних структур для побудови “України – інноваційної”.

З нестримним і постійним науково-технічним прогресом однією з важливих проблем, що визначає конкурентні позиції країни та її перспективи на світовому ринку, стає забезпечення інноваційно-економічного розвитку, тобто такого розвитку, який характеризується перенесенням акценту на використання принципово нових прогресивних технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, прогресивними організаційними і управлінськими рішеннями в інноваційній діяльності, що стосується як мікро-, так і макроекономічних процесів. Обов’язковою умовою такого розвитку є формування необхідної інноваційної інфраструктури, що охоплює весь необхідний спектр державних і приватних установ та організацій, які забезпечують розвиток і підтримку всіх стадій інноваційного циклу.

Переважна частина товарів, що споживаються мешканцями найбільш розвинених країн світу, складається з видів, потреба в яких та вміння користування якими стали можливими лише завдяки найновітнішим досягненням науки і техніки. За таких умов важливість дослідження ринкової кон’юнктури, індивідуалізації підходів до споживача та продукту піднімається на значно вищий щабель [6].

Проблеми інноваційного розвитку країни, чинники та перспективи його забезпечення в сучасних умовах та інші питання у своїх публікаціях розглядають такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як А. Варгатюк, І. Дорошенко, М. Латинін, А. Череп та ін. Питання, пов’язані із формуванням інноваційної інфраструктури, розглядали О. Анісімова, Є. Аругіонова, Т. Гринько, О. Дідченко, М. Канаєва, М. Мордвінова, Р. Ободець та ін. Проте потребують додаткового розгляду питання формування нових елементів інноваційної інфраструктури, які зможуть спричинити значне прискорення інноваційного розвитку України.

Метою дослідження є розробка пропозицій щодо вдосконалення інноваційної інфраструктури в Україні.

Інноваційна діяльність в Україні регламентується Законами України “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 р. № 40-IV, “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII, “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків” від 16 липня 1999 р. № 991-XIV, “Про спеціальну економічну зону “Яворів”” від 15 січня 1999 р. № 402-XIV та ін.

Відповідно до законодавства, інноваційна інфраструктура – це сукупність підприємств, організацій, установ, їх об’єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо) [1].

На думку вчених, основними елементами інноваційної інфраструктури є державні інноваційні фінансово-кредитні установи, венчурні компанії і фонди, зони інтенсивного науково-технічного розвитку (технополіси), технологічні парки (технопарки), інноваційні центри (технологічні, регіональні, галузеві), інкубатори (інноваційні, технологічні, інноваційного бізнесу), консалтингові (консультаційні) фірми тощо [7, с. 439].

Також інноваційну інфраструктуру в Україні можна розуміти як сукупність взаємопов’язаних і взаємодіючих організацій, систем, необхідних і достатніх для ефективного здійснення інноваційної діяльності та реалізації нововведень, що об’єднує організації різних видів: фірми, інвесторів, посередників, наукові та державні установи, які своєю діяльністю охоплюють увесь інноваційний цикл – від генерації науково-технічної ідеї до реалізації нововведення.

На сьогодні інноваційна інфраструктура перебуває в початковому стані. У ній представлено лише окремі типи інноваційних структур, зокрема технопарки, наукові центри, бізнес-інкубатори, науково-технічні підприємства, фонди. Діяльність лише незначної частини інноваційних структур відповідає завданням, які мають вирішуватися ними, виходячи із світового досвіду організації різних їх типів. В Україні не тільки обмежена чисельність інноваційних структур, але склалася їх структурна неповнота, а також функціональна невизначеність їх діяльності в нормативних документах.

В Україні утворено 24 інноваційних бізнес-інкубатори, 10 інноваційних центрів, при вищих навчальних закладах – підрозділи з питань інтелектуальної власності, Український інститут науково-технічної інформації з регіональними відділеннями [3]. Проте елементи інноваційної інфраструктури розвинені неоднаково.

У вітчизняній практиці домінуючою формою організації інноваційних процесів стали такі технологічні парки: “Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка”, “Інститут зварювання ім. Є. О. Патона”, “Інститут монокристалів”, “Вуглемаш”, “Київська політехніка”, “Інститут технічної теплофізики”, “Укрінфотех”, “Інтелектуальні інформаційні технології”. Так, найбільша кількість бізнес-інкубаторів діє в Києві (12), Одесі (9), тоді як більшість регіонів має по 1-2 бізнес-інкубатори. З 255 інноваційних фондів 69 % функціонують у м. Києві, тут же розташовані всі венчурні фонди, шість з восьми технопарків. Основна проблема – їх вузька направленість. Технополіси в Україні відсутні [8].

У розвинутих країнах світу технополіс – є однією з найрозвиненіших елементів з таких причин: вичерпання ресурсів розвитку промисловості, яке ще більш поглибилося внаслідок зростання цін на нафту, потреба в розвитку технологій, які будуть визначати економічну особу розвинених країн у попередньому тисячоріччі, а також нових наукомістких галузей виробництва, можливість розв’язати з їхньою допомогою досить актуальну на сьогодні проблему реорганізації існуючої системи освіти [5].

Безумовно, що Україна потребує створення технополісів для вирішення наведених проблем, а також проблем, що наведені в розпорядженні Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми “Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008 – 2012 роки””, а саме: не підтримується належним чином діяльність винахідників, раціоналізаторів, науковців, що мають завершені науково-технічні розробки; не створюються центри трансферу технологій; не в повному обсязі реалізуються освітній і науковий потенціал, насамперед вищих навчальних закладів, у сфері інформаційно-комунікаційних високих технологій та ін. [3].

Технополіси могли б вирішити ці питання, але вони не можуть повною мірою реалізувати інноваційний потенціал країни.

На нашу думку, з метою забезпечення інноваційного “прориву” в економічних і суспільних відносинах необхідно змінити методологічний підхід до формування та функціонування інноваційної інфраструктури. Необхідно створити умови для залучення громадян України та інших зацікавлених осіб до вироблення інноваційного продукту в усіх сферах суспільних відносин. Також необхідно передбачити можливість вільної участі зацікавлених осіб у реалізації інноваційних рішень.

В Україні є значний потенціал щодо нововведень та ідей, які б могли підвищити конкурентоспроможність країни в різних сферах. Так, наприклад, до Державної служби інтелектуальної власності України надходження заявок на об’єкти промислової власності за 2010 р. склало 46264, було видано 41403 охоронних документів [9]. До Всесвітньої організації інтелектуальної власності за 2009 р. подано 2056 проєктів з України [10]. Ця кількість забезпечена винахідниками та замовниками, але багато людей – звичайних споживачів, які користуються товарами та послугами і можуть запропонувати шляхи їх покращення. Такі ідеї можуть бути геніальними і водночас дешевими для виробників. Так само і в інших сферах суспільного життя.

Тож необхідно створити таку інноваційну структуру, яка б дала можливість збирати ідеї всіх бажаючих, надавати допомогу в їх втіленні чи передачі виконавцям усіх галузей і сфер діяльності.

У постанові Кабінету Міністрів України визначено, що інноваційна структура – це юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, створена відповідно до законодавства (вид А), або група юридичних осіб, яка діє на основі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об’єднання вкладів її учасників (вид Б), з визначеними галуззю діяльності та типом функціонування, орієнтованим на створення та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції [2].

Таку інноваційну структуру можна організувати у вигляді банку ідей, який буде проводити акумуляцію, послідовне накопичення та зберігання прогресивних та нових ідей, пропозицій, проєктів, розробок, зауважень, “бачень”, удосконалень у будь-якій галузі.

Подібні банки ідей вже існують, але вони стосуються розвитку певного об'єкту, підприємства чи організації або обмеженого кола осіб, наприклад банк ідей Державної податкової адміністрації, членами якого є його працівники; банк ідей щодо розвитку території “Рух “Вперед” – банк ідей Одеса”, де можна залишити пропозиції щодо покращення міста, тощо.

На жаль, подані ідеї, як правило, не втілюються в життя. Але потужна організація, яка б давала можливість надавати пропозиції, втілювати їх усім зацікавленим особам в Україні, а також дозволила б заробляти за свої ідеї кошти, поки не існує. За відсутності такої організації українці змушені звертатися до зарубіжних організацій, тим самим підвищуючи інтелектуальний потенціал та конкурентоспроможність інших країн. Серед них The Bank of I.D.I.A.S, Global Ideas Bank тощо.

Розглянемо організаційні аспекти створення та функціонування банку ідей. Метою такого банку може бути інтенсифікація розроблення, виробництва та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції зі спрямуванням взаємоузгоджених дій наукових організацій, закладів освіти, промислових підприємств та інших суб'єктів на задоволення потреб внутрішнього ринку і нарощування експортного потенціалу країни. Головними завданнями, відповідно, доцільно визначити такі: збір ідей, їх систематизація, забезпечення зв'язку між замовниками, виконавцями та авторами ідей тощо.

Важливим питанням є визначення форми власності банку ідей. Такий банк повинен користуватись високою довірою у споживачів, їх упевненістю в захисті авторських прав. Тому така структура повинна буди державної форми власності, з невеликою частиною муніципальної та приватної [4].

Банк ідей повинен мати вигляд веб-сайту, що спростить комунікації авторів ідей, працівників банку та споживачів ідей, а також мінімізуватиме транзакційні витрати.

Надати ідею (пропозицію чи раціональне рішення) до банку ідей можуть будь-які організації, установи, підприємства, всі громадяни країни та іноземці.

Персонал банку ідей може складатися з таких груп:

1. Адміністратори, які будуть здійснювати зв'язок між підприємствами, організаціями, установами – запитувачами ідей, та авторами ідей; організувати участь авторів ідей у державних і недержавних програмах; проводити організацію конкурсів ідей на замовлення запитувачів, пошук підприємств, що потребують ідей; рекламувати ідеї зацікавленим підприємствам та установам.

2. Експерти, які будуть перевіряти новітність ідей, оцінювати комерційну чи соціальну ефективність ідей на замовлення організацій, сортувати ідеї на авторські та безособові, платні та безоплатні. За необхідності розрахунку ефективності експерти мають працювати тільки з ідеями, на які знайдено запитувача (споживача), а також з неоплачуваними чи безособовими ідеями – для підтвердження їх унікальності на вимогу запитувачам.

3. Керівник, що буде здійснювати контроль за діяльністю банку та адміністраторів, звітувати перед власниками.

Ідеї, що надійшли від їх авторів, доцільно поділяти на авторські (які вимагають дотримання авторського права і можуть приносити авторам фінансовий дохід або

нематеріальний ефект) і безособові (які не потребують дотримання авторського права); оплачувані та неоплачувані.

Неоплачувані ідеї не будуть розглядатись експертами і за бажанням авторів можуть бути розміщені на сайті для загального користування.

Оплату ідей можна здійснюватись у два способи: за домовленістю між організацією-запитувачем та автором ідей з оплатою відсотку банку ідей; розрахунок експертами можливого економічного ефекту для підприємства і оплата автору ідей відсотку залежно від цього ефекту, оплата відсотку від прибутку автора банку ідей, а також внесок оплати замовника у відсотках до оплати автора за успішний пошук прибуткової для нього ідеї.

Банк ідей також на основі запитів замовників може інформувати авторів ідей про пріоритетні напрями розвитку, про пріоритетне вирішення проблем від незначних до загальнодержавних.

Залучення громадськості до інноваційних пошуків і використання банку ідей доцільно проводити через ЗМІ та мережу інтернет.

Персонал банку ідей може визначати безприбуткові, але з високим соціальним та (або) культурним ефектом проекти, на які не знайшлося спонсорів, але постає гостра необхідність їх запровадження (що може бути перевірено на основі проведення опитувань на сайті) та сприяти збору благодійних внесків (їх можна збирати безпосередньо на сайті, через автомати, наприклад I-Vox тощо). У такому випадку відсотки за втілення ідей, банку б не оплачувались.

Важливим питанням є загальне фінансування діяльності банку ідей. Наприклад, в Японії будівництво технополісів фінансується тільки державою. У разі нетипових джерел фінансування технополісів в Японії і:– 30 % державне фінансування, 30 % муніципалітети, 30 % підприємства й приватні особи, 10 % іноземні інвестори [5, с. 69].

На республіканському рівні доцільно створити Всеукраїнський (або національний) банк ідей і фінансування його діяльності має бути на 90 % – з державного бюджету та на 10 % – за рахунок коштів громадських організацій, грантів та ін. Такий банк працюватиме з ідеями, які стосуються пріоритетних напрямків розвитку галузей народного господарства та мають національне значення або сфери державного управління.

У структурі Всеукраїнського (або національного) банку ідей потрібно створити відокремлені (фінансово та матеріально незалежні) структурні підрозділи – регіональні та місцеві банки ідей. Регіональні банки ідей будуть працювати з інноваційними ідеями щодо довгострокового регіонального розвитку. Фінансування регіональних банків ідей може бути таке: 30 % – за рахунок коштів місцевих бюджетів, 60 % – за рахунок комерціалізації інноваційних ідей, 10 % – за рахунок благодійних внесків громадських організацій, підприємств, організацій, населення та інших зацікавлених осіб.

Місцеві банки ідей сприятимуть інноваційному розвитку міст, районів, територій, підприємств. Джерелами фінансування таких банків можуть бути такі: місцеві ради – 30 %, комерціалізація ідей – 70 %.

Такий підхід дозволить узгоджувати інноваційну діяльність за рівнями управління, підвищити інноваційну активність населення та мобілізувати інноваційний потенціал України.

Таким чином, створення банку ідей створить умови для такого:

- ефективного інноваційного розвитку України;
- ефективного розвитку галузей народного господарства;
- збільшення доходів населення, підвищення купівельної спроможності грошової одиниці, подолання бідності тощо;
- появи конкурентоспроможних вітчизняних товарів і послуг;
- подолання процесу “відтоку мозків”;
- забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках;
- підвищення інтелектуального потенціалу країни;
- стимулювання творчої діяльності;
- покращання іміджу країни;
- розвитку паритетних відносин у зовнішній політиці;
- пошуку компромісів між інтересами за пропозиціями користувачів;
- залучення вітчизняного та іноземного капіталу до сфери інноваційного розвитку тощо.

До того ж створення банку ідей потребує незначних вкладань коштів, які принесуть високі прибутки, що можуть вкладатись у розвиток найвигодніших ідей користувачів.

Забезпечення розвитку “України – інноваційної” потребує вдосконалення інноваційної інфраструктури, при цьому основним принципом функціонування її елементів має стати найбільш повне використання інноваційного потенціалу України, що стає можливим у разі широкого залучення до генерування інноваційних рішень населення країни та інших зацікавлених осіб. Це можна зробити в разі створення Всеукраїнського (національного) банку ідей з його відокремленими структурними підрозділами – регіональними та місцевими банками ідей. Створення запропонованого елемента інноваційної інфраструктури призведе до значного прискорення інноваційного розвитку України.

Подальшого дослідження потребують питання розробки економічного механізму функціонування банку ідей та створення для таких банків правового поля.

Література:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15&p=1305050915406687>
2. Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур : постанова Кабінету Міністрів України від 22 травня 1996 р. № 549. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>
3. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми “Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008 – 2012 роки” : Розпорядження Кабінету міністрів України від 6 червня 2007 р. № 381. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Про запровадження банку ідей в податкових органах області : Наказ ДПА у Львівській області від 30 вересня 2005 р. № 241. – Режим доступу : www.sta.lviv.ua
5. Арутюнова С. Ю. Зарубіжний досвід створення інноваційної інфраструктури та можливості його застосування для України / С. Ю. Арутюнова, М. Г. Мордвінова,

Р. В. Ободець // Економічний простір. – 2009. – № 22/1. – С. 65–70. – Режим доступу : www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_22/1/agutyun.pdf

6. *Варгатюк А. П.* Інноваційний розвиток у промисловому виробництві України: наслідки кризи, сучасний стан і найближчі перспективи / А. П. Варгатюк // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки : матеріали Першого інн. форуму СНД “Міжнародний інноваційний розвиток та інноваційне співробітництво : стан, проблеми та перспективи” та Одинадцятої міжнар. наук.-практ. конф. “Проблеми й перспективи інноваційного розвитку економіки”. – Сімферополь – Алушта, 2006. – С. 66–72.

7. *Гринько Т. В.* Формування інноваційної інфраструктури України як основа активізації інноваційної діяльності підприємств / Т. В. Гринько. – Режим доступу : http://vlp.com.ua/files/69_1.pdf

8. Особливості національної інноваційної системи України. – Режим доступу : www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11144

9. Експертиза та реєстрація ОПВ у 2010 р. : Державна служба інтелектуальної власності України. – Режим доступу : www.sdip.gov.ua

10. International Designs Bulletin: Statistics for 2009 : World intellectual property organization. – Режим доступу : www.wipo.org

Надійшла до редколегії 01.07.2011 р.